

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан факультету
геології, географії, рекреації і
туризму _____
(вказати назву структурного підрозділу)
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
(вказати П.І.Б керівника)
“ 02 ” Вересня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____
галузь знань _____ 10 «Природничі науки» _____
(шифр і назва)
спеціальність _____ 106 Географія _____
(шифр і назва)
освітня програма _____ «Картографія, геоінформатика і кадастр» _____
_____ «Географія рекреації та туризму» _____
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)
факультет _____ геології, географії, рекреації і туризму _____

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«28» серпня 2023 року, протокол № 11

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: доцент кафедри фізичної географії та картографії к. пед. н. Борисенко К. Б.

Програму схвалено на засіданні кафедри фізичної географії та картографії
Протокол від «28» серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

_____ (Юлія ПРАСУЛ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм:

Гарант ОПП «Картографія, геоінформатика і кадастр»
_____ (Наталія ПОПОВИЧ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія рекреації та туризму»
_____ (Юлія ПРАСУЛ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «28» серпня 2023 року № 7

Заступник голови науково-методичної комісії
факультету геології, географії, рекреації і туризму

_____ (Юлія ПРАСУЛ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Фізична географія України» складена відповідно до освітньо-професійних програм: «Картографія, геоінформатика і кадастр», «Географія рекреації та туризму», підготовки бакалавра спеціальності 106 Географія.

Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Фізична географія України» є формування у майбутніх фахівців відповідних знань про природно-територіальні, природно-аквальні комплекси України та їх компоненти; загальні особливості компонентів природи, ландшафтної структури і фізико-географічного районування; причинно-наслідкові зв'язки між цими компонентами; аналіз екологічних питань стану довкілля і охорона природи, об'єкти природо-заповідного фонду України.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Інтегрувати знання що отримані студентами під час вивчення окремих фізико-географічних дисциплін, поглибити вивчення природних умов та природних ресурсів України; розкриття взаємозв'язків між компонентами природи в умовах господарської діяльності; ознайомити з фізико-географічним районуванням території, компонентною характеристикою природно-територіальних комплексів різних рівнів; мотивувати до усвідомлення студентами необхідності здійснення заходів з охорони природи в Україні.

1.1. Кількість кредитів – 5 (денна форма навчання, заочна форма навчання)

1.2. Загальна кількість годин – 150 (денна і заочна форма навчання)

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3 -й	3-й
Семестр	
5-й	5-й
Лекції	
48 год.	18
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
70 год.	126 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Компетентності, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисципліни:

У результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані такі компетентності:

Загальні компетентності:

Для ОП «Картографія, геоінформатика і кадастр»: ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел

Для ОП «Географія рекреації та туризму»: ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК07. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел

Спеціальні (фахові):

Для ОП «Картографія, геоінформатика і кадастр»: СК2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства. СК4. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки. СК5. Здатність аналізувати склад і будову геосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

Для ОП «Географія рекреації та туризму»: СК02. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства. СК04. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки. СК05. Здатність аналізувати склад і будову геосфер, природні, суспільні, зокрема туристсько-рекреаційні об'єкти та процеси на різних просторово-часових масштабах.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання:

Програмні результати навчання:

Для ОП «Картографія, геоінформатика і кадастр»: ПР01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук. ПР02. Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ. ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору. ПР04. Аналізувати географічний потенціал території ПР05. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук. ПР15. Аналізувати та оцінювати вплив географічних властивостей регіонів на природокористування та господарську діяльність

Для ОП «Географія рекреації та туризму»: ПР06. Використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в галузі географічних наук. ПР07. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових. ПР12. Розуміти чинники диференціації природи, принципи ландшафтної організації географічної оболонки. ПР13. Визначати сприятливість природного середовища для організації туристичної та рекреаційної діяльності.

Через систему знань та умінь:

Знання: об'єкт дослідження, місце і зв'язки в системі наук, географічне положення України; орієнтуватися в сучасних предметних напрямках географічної науки та методах її дослідження; Характеризувати природні умови і ресурси: тектонічну будову, рельєф України, геолого-геоморфологічну будову і ресурси надр; водні та кліматичні ресурси України, ґрунтовий, рослинний покрив і тваринний світ; виявляти несприятливі фізико-географічні процеси і явища в Україні; характеризувати регіональні ландшафтні структури; характеризувати зміну основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини; знати географічну термінологію та номенклатуру; знати геоecологічну ситуацію в Україні.

Уміння: використовувати новітні методи дослідження: загальнонаукові, дисциплінарні, міждисциплінарні; оцінити і охарактеризувати особливості природно-географічного розташування України; пояснювати просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях; встановлювати закономірності: 1) тектоніко-орografічної будови; 2) поширення комплексів гірських порід; 3) поширення основних типів і родовищ корисних копалин; 4) поширення генетичних типів рельєфу; 5) поширення типів четвертинних відкладів; давати кліматичну характеристику України, окремого району чи населеного пункту; оцінювати забезпеченість водними ресурсами різних регіонів України; визначати зональні типи ґрунтів, рослинності, біотопів для різних регіонів України, фауністичних комплексів на рівнинній частині України, в Українських Карпатах, Кримських горах; виявляти сучасні фізико-географічні процеси, аналізувати зміни окремих компонентів природних умов під впливом господарської діяльності; аналізувати ландшафтну структуру України; формувати у студентів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій; знати фактори, які впливають на геоecологічну ситуацію в Україні; вміти дати ecологічну оцінку природних ресурсів України.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ВСТУП. ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНИ, ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема 1. *Вступ.* Фізична географія, об'єкт, предмет і методи дослідження. Наукове і практичне значення курсу «Фізична географія України». Сучасні напрями комплексного фізико-географічного вивчення території України, проблеми раціонального використання і охорони її природних умов і ресурсів.

Географічне положення, територія, кордони. Оцінка фізико-географічного положення території.

Галузеві дослідження на території України. Вивчення геолого-геоморфологічної будови, багатств надр, клімату, гідрологічних умов і водних ресурсів, ґрунтового - рослинного покриву і тваринного світу.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНИХ УМОВ І РЕСУРСІВ.

Тема 2. *Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр.* Головні орографічні риси території, зв'язок рельєфу з тектонічною будовою. Геологічна будова, поширення геологічних порід від найдавніших (архейська) до сучасних. Особливості геологічної будови головних геоструктурних регіонів України. Найважливіші етапи геологічної історії. Палеогеографічні умови антропогену та закономірності поширення антропогенових відкладів. Приуроченість корисних копалин (паливних, металевих та неметалевих) до основних структур.

Особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу. Геоморфологічні рівні. Вплив господарської діяльності на рельєф. Геоморфологічне районування території України. Вплив геолого-геоморфологічної будови на формування і властивості сучасних ландшафтів.

Тема 3. *Кліматичні умови та ресурси.* Фактори впливу на клімат України. Загальні риси клімату на території України. Розподіл метеорологічних елементів та вплив абсолютної висоти на розподіл кліматичних елементів на території України. Зміна кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території. Характерні погоди і процеси за порами року. Кліматичне районування території. Агрокліматичні зони України. Енергетичні й теплові ресурси клімату. Несприятливі природні процеси і шляхи боротьби з ними. Господарська оцінка клімату України.

Тема 4-6. *Внутрішні води. Чорне і Азовське моря.*

Річки України. Гідрологічні особливості річок рівнинної частини України. Гідрологічні особливості річок в гірських районах України.

Зрошувальні системи на півдні України, осушувальні системи в зоні надмірного зволоження.

Озера і лимани. Генетичні типи озерних улоговин в межах території України. Водний режим озер. *Водосховища, ставки, водонакопичувачі, хвостосховища, відстійники, канали, водоводи.* Закономірності поширення та вплив на навколишнє природне середовище.

Болота України, їх значення та основні закономірності поширення.

Тема 5. *Підземні води України, їх вплив на розвиток ландшафту. Грунтові води. Підземні артезіанські, пластові та тріщинні води. Гідрогеологічне районування України. Географія мінеральних вод України. Господарське використання ґрунтових і підземних вод. Мінеральні джерела та їх бальнеологічне значення*

Водний Кодекс України.

Тема 6. *Чорне та Азовське море.* Загальні особливості їх природи як внутрішньоматерикових морів. Основні етапи розвитку їх басейнів, гідрологічний та гідрохімічний режим, флора і фауна. Природні ресурси морів, їх народногосподарське значення. Проблеми раціонального використання природних умов і раціональне використання Азово-Чорноморського узбережжя.

Тема 7. *Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ.*

Основні закономірності в поширенні ґрунтів на території України. Ґрунти рівнинної частини, умови їх формування. Ґрунти Українських Карпат і Кримських гір. Агроґрунтове районування України. Земельний кодекс.

Багатство видового складу флори України. Закономірності у поширенні типів лісів, рослин степів, луків, боліт. Геоботанічне районування. Охорона рослин.

Видове розмаїття рослинного світу. Вплив людини на тваринний світ України. Характеристика основних біотипів. Зоогеографічне районування. Охорона тварин в Україні.

Тема 8. *Несприятливі фізико-географічні процеси і шляхи їх запобігання.* Фактори розвитку сучасних фізико-географічних процесів на території України, їх головні типи. Особливості прояву посушливих явищ, суховіїв, пилових та піщаних бур, розвіювання пісків, ерозійних процесів, зсувів, селів, сніголавинних процесів, карсту, суфозії, абразії, заболочування, засолення та заходи по їх попередженню і знешкодженню.

Сучасна стан території України в умовах воєнного стану, як фактор зміни та перетворення природних умов.

РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНИХ УМОВ.

Тема 9. *Ландшафти і фізико-географічне районування України.*

Принципи виділення, класифікація ландшафтів України. Класи і типи ландшафтів. Зміна ландшафтів України за історичний період у зв'язку з різними видами господарської діяльності. Класифікація перетворених ландшафтів України (меліоровані, агрокультурні, лісові, селитебні, промислові, урбанізовані, рекреаційні тощо). Прогноз змін ландшафтів за результатами впливу господарської діяльності.

Принципи і методи фізико-географічного районування. Система таксономічних одиниць фізико-географічного районування. Зональні одиниці: пояс, зона, підзона. Незональні одиниці: країна, провінція, область, район. Схема районування.

Тема 10-15. Рівнинні ландшафтні структури

Тема 10. *Зона мішаних лісів.* Провінція Українського Полісся. Межі та їх обґрунтування. Географічне положення і найхарактерніші зональні фізико-географічні особливості Українського Полісся, як південно-західної частини зони мішаних лісів. Геолого-геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Своєрідність кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов. Особливості формування ґрунтово-рослинного покриву Полісся. Зональні типи і підтипи та їх характеристика. Типи лісів, боліт, луків. Культурна рослинність. Тваринний світ. Зональні типи і підтипи ландшафтів.

Особливості сучасних фізико-географічних процесів, мішано-лісові (поліські), болотні й заплавні ландшафти, їх види.

Природоохоронні комплекси Українського Полісся, перспективи розширення їх мережі. Фізико-географічні області Українського Полісся: *Волинське, Житомирське, Київське, Чернігівське, Новгород-Сіверське*. Аналіз ландшафтної структури фізико-географічних областей. Переважаючі види ландшафтів та місцевостей, характеристика їх внутрішньої структури. Зміна природних умов Українського Полісся за історичний час.

Тема 11. *Зона широколистяних лісів*. Межі зони. Географічне положення і найхарактерніші риси природи. Основні риси кліматичних, гідрологічних і гідрогіологічних умов зони широколистяних лісів України. Зональні особливості ґрунтово-рослинного покриву. Тваринний світ. Характеристика Західно-Української провінції: Волинське Опілля, Мале Полісся, Розточчя і Опілля, Західно-Подільська область, Східно-Подільська область, Прут-Дністровська область.

Тема 12-13. *Лісостепова зона України*. Межі зони. Географічне положення і найхарактерніші зональні риси природи. Геолого-геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Основні риси кліматичних, гідрологічних і гідрогіологічних умов лісостепової зони України. Зональні особливості ґрунтово-рослинного покриву. Характеристика основних зональних типів і підтипів ґрунтів. Просторові закономірності поширення лісів і степів. Ландшафтні типи рослинності: ліси, степи (відновлені), болота, луки. Культурна рослинність. Тваринний світ. Типи і підтипи ландшафтів. Характерні фізико-географічні процеси. Північно-лісостепові, середньо-лісостепові, південно-лісостепові ландшафти, ландшафти розчленованих височин з вертикальною диференціацією природних комплексів, ландшафти лісостепових боліт, заплав. Водні природні та антропогенні комплекси.

Фізико-географічні провінції: *Дністровсько-Дніпровська лісостепова провінція, Лівобережно-Дніпровська, Східно-Українська провінція*.

Фізико-географічні області *Дністровсько-Дніпровської провінції*: Північно-Західна і Північно-Східна Придніпровські області, Київська височинна область, Придністровсько-Східно-Подільська височинна область, Середньобузька височинна область, Центральнo-Придніпровська височинна область, Південно-Подільська височинна область, Південно-Придніпровська височинна область. Найхарактерніші риси природних умов.

Фізико-географічні області *Лівобережно - Дніпровської низовинної провінції*: Північна лісостепова область Придніпровської терасованої рівнини, Південна область Придніпровської терасованої рівнини, Північна (Роменська) лісостепова область Придніпровської низинної рівнини, Південна (Полтавська) лісостепова область Придніпровської низовинної рівнини. Види господарського освоєння і використання території, системи заходів боротьби з процесами заболочування і засолення у зв'язку з особливостями ландшафтної структури території.

Фізико-географічні області *Східно-Української лісостепової провінції*: Сумський височинний лісостеп, Харківський височинний лісостеп. Ландшафтна структура і сучасні фізико-географічні процеси.

Тема 14-15. *Степова зона*. Межі зони та їх обґрунтування. Геолого-геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Специфіка зональних фізико-географічних процесів, особливості кліматичних, гідрологічних та гідрогіологічних умов. Недостатня зволоженість території. Зональні типи і підтипи ґрунтів та їх агровиробнича характеристика. Флористичний склад і аспекти степів. Культурна рослинність. Тваринний світ. Ландшафти степової зони України. Сучасні природні і перетворені ландшафти степу. Природні ресурси. Основні зональні заходи по підвищенню продуктивності перетворених ландшафтів.

Північно-стєпова підзона. Межі, ландшафтна структура, і сучасні фізико-географічні процеси. Аналіз провінціальних відмінностей; ландшафтної структури і поділ північно-стєпової підзони на фізико-географічні провінції і області: *Дністровсько-Дніпровська північно-стєпова провінція; Лівобережно –Дніпровсько-Приазовська північно-стєпова провінція; Донецька-північно-стєпова провінція*.

Середньо-степова підзона. Межі, загальні риси ландшафтної структури. Провінціальні фізико-географічні відмінності. *Причорноморська середньостепова провінція.* Фізико-географічні області: Задністровський низовинний степ, Дністровсько-Бузька, Бузько-Дніпровська, Дніпровсько-Молочанська низовинна, Західно-Приазовська схилові-височинна.

Південно-степова (сухостепова) підзона. Межі, загальні риси ландшафтної структури. Провінціальні фізико-географічні відмінності. *Причорноморсько-Приазовська провінція; Кримська степова провінція.*

Тема 16-17. Гірські ландшафтні структури

Тема 16. *Українські Карпати.* Українські Карпати як частина Карпатської гірської країни. Геолого-геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Особливості кліматичних, гідрологічних та гідрогеологічних умов. Закономірності диференціації ґрунтово-рослинного покриву, поширення тваринного світу.

Класифікація ландшафтів Українських Карпат. Сучасні фізико-географічні процеси. Природні й перетворені ландшафти Карпат, їх розвиток за історичний період. Природа і ресурси Українських Карпат. Земельні, лісові, водні та рекреаційні ресурси, їх раціональне використання, охорона і відтворення. Фізико-географічне районування Українських Карпат.

Обґрунтування меж фізико-географічних областей Передкарпаття, Зовнішніх Карпат, Вододільно-Верховинської, Полинсько-Чорногірської, Рахівсько-Чивчинської, Вулканічних Карпат і Закарпатських низовин. Ландшафтна структура, фізико-географічних областей і районів. Переважаючі види ландшафтів і місцевостей. Зміни природних умов Українських Карпат під впливом господарської діяльності.

Тема 17. *Кримські гори.* Загальні риси природних умов. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Особливості кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов. Закономірності диференціації ґрунтово- рослинного покриву, поширення тваринного світу. Сучасні фізико - географічні процеси. Класи й типи ландшафтів. Клас рівнинних ландшафтів з підкласами передгірних (куєстових), середньогірських прибережних схилово-зеувних. Типи ландшафтів: лісостепові, лісові, лучні остепнені субтропічні. Природні і перетворені ландшафти. Зміни природних умов під впливом господарської діяльності.

Фізико-географічне районування на основі аналізу ландшафтної карти. Поділ на провінції. *Кримська гірська провінція.* Вертикальна поясність ландшафтів, куєстові лісостепові передгір'я, середньо гірські широколисто-лісові, лучні остепнені (яйлинські) ландшафти, вулканічні ландшафти з дубово-ялівцевими рідкостійними лісами, прибережно-схилові з фрагментами середньоземноморських ландшафтів. Карстові, ерозійні, зеувні, селеві процеси в ландшафтах гірського Криму. Фізико-географічні області: Передгірна лісостепова, Головна гірсько-лучно-лісова, Південного берега Криму.

Природні ресурси Криму, питання їх раціонального використання і відтворення. Рекреаційні ресурси.

Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні. Поняття про природно-заповідний фонд (ПЗФ). Класифікація об'єктів ПЗФ. Природні: природні заповідники, біосферні заповідники, національні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, заповідно-мисливські господарства. Штучно створені об'єкти: ботанічні сади, дендрологічні парки, зоопарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, регіональні ландшафтні парки. Фізико-географічне обґрунтування сучасної та перспективної мережі природоохоронних територій України. Регіональні проблеми охорони природи.

Проблеми дослідження закономірностей формування природних і перетворених ландшафтів для потреб їх раціонального використання та відтворення. Кадастр ландшафтів і їх моніторинг. Прогнозування змін природних умов у зв'язку з господарським використанням території.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб	інд	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Вступ. Положення України, історія дослідження												
Тема 1. Вступ. Географія, її об'єкт, предмет і метода досліджень. Зміст, наукове і практичне значення курсу «Фізична географія України». Вивчення природних умов	14	2	2			8	18	2				10
Разом за модулем 1	14	2	2			8	18	2				10
Розділ 2. Загальний аналіз природних умов і ресурсів.												
Тема 2. Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр. Тектоніка. Рельєф	20	4	10			4	12	2	3			4
Тема 3. Кліматичні умови та ресурси України. Агрокліматичні ресурси	14	4	4			8	14	2				10
Тема 4-6. Моря, Внутрішні води і водні ресурси	14	4	4			6	14	2	3			20
Тема 7. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ	6	2				6	6					10
Тема 8. Неприятливі фізико-географічні процеси і шляхи їх запобігання	8	2	4			6	6	2				10
Разом за розділом 2	62	16	22			30	58	8	6			54
Розділ 3. Регіональний аналіз природних умов												
Тема 9. Ландшафти і фізико-географічне районування України	8	2	4			4	14	2				10

Тема 10. Зона мішаних лісів.	8	4				4	10					10
Тема 11. Зона широколистяних лісів.	8	4				6	8	1				8
Тема 12-13. Лісостепова зона	11	6				4	12	1				10
Тема 14-15. Степова зона	11	6				4	12	2				10
Тема 16. Українські Карпати	9	4				4	12	2				6
Тема 17. Кримські гори. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні.	19	4	4			6	8					8
Разом за розділом 3	74	30	8			32	74	8				62
<i>Усього годин</i>	<i>150</i>	<i>48</i>	<i>32</i>			<i>70</i>	<i>150</i>	<i>18</i>	<i>6</i>			<i>126</i>

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Фізико-географічне положення України	2	
2	Тектонічна будова України і рельєф (за варіантом)	4	
3	Геоморфологічна будова та геоморфологічне районування України	2	3
4	Корисні копалини України	4	
5	Кліматичні умови та ресурси (певної області) України за варіантом	4	
6	Водні ресурси (певної області) України за варіантом	4	3
7	Ландшафти ресурси (певної області) України за варіантом	4	
8	Комплексна фізико-географічна характеристика ресурси (певної області) України за варіантом	4	
9	Геоecологічна характеристика (певної області) України за варіантом	4	
	<i>Всього</i>	32	6

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Вид. зміст, завдання	Кількість годин	
		денне	заочне
1	Дослідити вивчення природних умов. Ознайомитися з найважливішими етапами геологічної історії та скласти геохронологічну таблицю	2	4
2	Дослідити особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу та вивчити таблицю геоморфологічних рівнів.	6	6
3	Дослідити закономірності розміщення, характеристики і надати господарську оцінку основних родовищ корисних копалин: горючих, металевих і неметалевих. Визначити забезпеченість господарства держави мінеральною сировиною та перспективи розширення її мінерально-сировинної бази. Вивчити номенклатуру корисних копалин (нанести на контурну карту основні родовища)	4	4
4	Розглянути зміни кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території; характерні погоди і процеси за порами року. Вивчити карту кліматичного районування території України.	8	10
5	Розглянути циркуляцію вод Чорного та Азовського морів.	4	10
6	Дослідити гідрографічну та гідрологічну характеристику найбільших річок України - Дніпра, Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця; каналів: Сіверський Донець-Донбас, Дніпро-Кривий Ріг, Дніпро-Донбас, Північно-Кримський, Дунай-Дніпро; зрошувально-обводнювальні системи на півдні України, осушувальні системи в зоні надмірного зволоження. Вивчити номенклатуру гідрологічної мережі України.	2	10
7	Вивчити Земельний кодекс України; геоботанічне та зоогеографічне районування. Підготуватися до контрольної роботи	6	10
8	Дослідити зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини.	6	10
9	Провести аналіз зміна ландшафтів України за історичний період у зв'язку з різними видами господарської діяльності. Вивчити класифікацію перетворених ландшафтів України (меліоровані, агрокультурні, лісові, селитебні, промислові, урбанізовані, рекреаційні тощо.). Прогноз змін ландшафтів за результатами впливу господарської діяльності та підготуватися до практичної роботи	4	10
10	Провести аналіз ландшафтної структури фізико-географічних областей, визначити переважаючі види ландшафтів і місцевостей, характеристика їх внутрішньої структури та визначити зміни природних умов Українського Полісся за історичний час.	4	10

11	Системи протиерозійних меліорацій в лісостепу. Перетворені, природоохоронні та заповідні ландшафти. Зміна природних умов лісостепу за історичний період та зробити аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико-географічного районування зони.	6	8
12	Провести аналіз перетворених, природоохоронних та заповідних ландшафтів. Дослідити зміни природних умов лісостепу за історичний період та аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико-географічного районування зони.	4	10
13	Розглянути північно-степові та середньо-степові ландшафти, розвиток степових ландшафтів України за історичний час; сучасні природні і перетворені ландшафти степу. Провести аналіз основних зональних заходів по підвищенню продуктивності перетворених ландшафтів.	4	10
14	Зробити аналіз змін ландшафтів під впливом господарської діяльності.	4	6
15	Визначити вертикальну поясисть ландшафтів: куєстові лісостепові передгір'я, середньо гірські широколисто-лісові, лучні остепнені (яйлинські) ландшафти, вулканічні ландшафти з дубово-ялівцевими рідкостійними лісами, прибережно-схилові з фрагментами середньоземноморських ландшафтів. Зробити аналіз карстових, ерозійних, зсувних, селевих процесів в ландшафтах гірського Криму.	4	4
16.	Номенклатура карти України, вивчити рельєф, водні об'єкти (природні, антропогенні), нанести на контурну карту.	2	4
	Разом	70	126

6. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено.

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький, дискусійний.

Лекції на час воєнного стану в Україні проводяться дистанційно у форматі відеоконференції платформи ZOOM. Студентам надаються запитання для самоперевірки та самоконтролю. Практичні заняття проходять в дистанційній формі. Всі матеріали і навчально-методичний комплекс представлені у середовищі Office 365 на сайті кафедри фізичної географії та картографії. Консультації індивідуальні та групові відбуваються дистанційно синхронно та асинхронно (з використанням месенджерів Viber, Telegram, платформи ZOOM, електронної пошти тощо. Практичні роботи виправлені, охайно оформлені, надіслаються на пошту fgu@physgeo.com.

8. Методи контролю

Передбачені методи контролю: теоретичний захист розрахунково-графічних практичних робіт, поточні проміжні (у тому числі і тестові) контролю теоретичного матеріалу (як за окремими темами, так

і кожної лекції), участь в дискусіях під час лекційних та лабораторних занять, перевірка ведення конспекту окремих тем, самоконтроль, перевірка знань здійснюється в середовищі Google Forms).

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Екзамен	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2-T8	T9-T17					
2	17	11	30		60	40	100

Критерії оцінювання навчальних досягнень:

Поточний контроль за виконання практичних робіт (денна форма навчання)

Назва роботи	Всього балів	Оцінка (в балах)	Проведені розрахунки, аналіз	Графічне зображення	Захист
Фізико-географічне положення України	2	2	успішного виконання- 1	успішного виконання 0,5	0,50
		1,6	незначні помилки в аналізі -0,75	незначні помилки в аналізі - 0,4	0,45
		1,2	значні помилки в аналізі 0,55	значні помилки в аналізі-0,25	0,40
Всього за розділом 1	2				
Розділ 2					
Тектонічна будова і рельєф України	3	3	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,0	1.0
		2.4	незначні помилки в розрахунках чи аналізі – 1.1	незначні помилки-1,1	0,90
		3	значні помилки в розрахунках чи аналізі-1,5	значні помилки - 0,7	0,80
Геоморфологічна будова та геоморфологічне районування	3	3	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,0	1.0
		2.4	незначні помилки в розрахунках чи аналізі – 1.1	незначні помилки-1,1	0,90
		3	значні помилки в розрахунках чи аналізі-1,5	значні помилки - 0,7	0,80

Корисні копалини України	3	3	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,0	1.0
		2,4	незначні помилки в розрахунках чи аналізі – 1.1	незначні помилки-1,1	0,90
		3	значні помилки в розрахунках чи аналізі-1,5	значні помилки - 0,7	0,80
Кліматичні умови та ресурси України	4	4	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,5	1.0
		3,2	незначні помилки в аналізі - 1,2	незначні помилки-1,2	0,80
		2,4	значні помилки в аналізі -0,9	значні помилки - 0,9	0,60
Водні ресурси України	4	4	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,5	1.0
		3,2	незначні помилки в розрахунках чи аналізі - 1,2	незначні помилки-1,2	0,80
		2,4	значні помилки в розрахунках чи аналізі -0,9	значні помилки - 0,9	0,60
Всього за розділом 2	17				
Ландшафти України	4	4	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,5	1.0
		3,2	незначні помилки в розрахунках чи аналізі - 1,2	незначні помилки-1,2	0,80
		2,4	значні помилки в розрахунках чи аналізі -0,9	значні помилки - 0,9	0,60
Комплексна фізико-географічна характеристика області	3	3	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,0	1.0
		2,4	незначні помилки в розрахунках чи аналізі – 1.1	незначні помилки-1,1	0,90
		3	значні помилки в розрахунках чи аналізі-1,5	значні помилки - 0,7	0,80
Геоекологічна характеристика (певної) області	4	4	успішного виконання -1,5	успішного виконання-1,5	1.0
		3,2	незначні помилки в розрахунках чи аналізі - 1,2	незначні помилки-1,2	0,80
		2,4	значні помилки в розрахунках чи аналізі -0,9	значні помилки - 0,9	0,60

Всього за розділом 3	11				
<i>Додаткові бали</i>	2	<i>Нараховуються за умови дострокового виконання всіх робіт</i>			
Всього	30				

Поточний контроль за виконання практичних робіт (заочна форма навчання)

Назва роботи	Всього балів	Оцінка (в балах)	Проведені розрахунки, аналіз	Графічне зображення	Захист
Геоморфологічна будова та геоморфологічне районування	15	15	успішного виконання -10	успішного виконання-3	2,0
		12	незначні помилки в розрахунках - 8	незначні помилки-2,4	1,6
		9	значні помилки в розрахунках-6	значні помилки - 1,8	1,2
Водні ресурси України	15	15	успішного виконання -10	успішного виконання-3	2,0
		12	незначні помилки в розрахунках - 8	незначні помилки-2,4	1,6
		9	значні помилки в розрахунках-6	значні помилки - 2,4	1,2

Поточний контроль за виконання контрольної роботи

(денна та заочна форми навчання)

Потрільна робота, передбачена навчальним планом – 30 балів:

тестові завдання – 11 балів; завдання на розкриття сутності понять – 1 бал; запитання, що передбачають розгорнуті відповіді – $3 \cdot 1 = 3$ балів; завдання на встановлення відповідності (5 відповідностей) – 5 балів, запитання, що передбачають короткі відповіді – $4 \cdot 1 = 4$, $3 \cdot 2 = 6$.

До підсумкового семестрового контролю (екзамену) допускаються студенти, які виконали всі види робіт, що передбачені навчальною програмою. Для допуску до складання підсумкового контролю здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи. Виконання студентом усіх практичних робіт мінімум на 10 балів. Написання контрольної роботи мінімум на 10 балів.

Підсумковий семестровий контроль (екзамен)

(денна та заочна форми навчання)

Підсумкова (екзаменаційна) робота – 40 балів: тестові завдання – 16 балів; запитання, що передбачають розгорнуті відповіді – $5 \cdot 2 = 10$ балів; завдання на встановлення відповідності (4 відповідностей) – $2 \cdot 4 = 8$ балів, запитання, що передбачають короткі відповіді – $2 \cdot 3 = 6$ балів.

Критерії оцінювання та кількість балів, що нараховується за кожне завдання поточного контролю або екзаменаційної роботи, представлені безпосередньо на аркушах/вкладках відповідей до кожного завдання. При оцінюванні відповідей на відкриті питання у завданнях контрольної та екзаменаційної робіт враховується їх повнота та правильність. Максимальний бал ставиться, якщо надана повна і правильна відповідь. За неточності, помилки та неповноту

відповідей бали знижуються у пропорційному співвідношенні. Наприклад, якщо максимальна оцінка за певне завдання становить 4 бали і відповідь надана правильно й у повному обсязі (наведено 100% правильної інформації), то студент(ка) отримує за це завдання максимальний бал. Якщо відповідь на питання містить лише 50% правильної інформації – тоді 2 бали і т.д.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Маринич О. М. Фізична географія України: Підручник /Маринич О. М., Шищенко П.Г. - К.: Знання, КОО, 2006. - 511 с.

Допоміжна література

1. Білоус Г.М. Вплив господарської діяльності на водні ресурси України /Г. М. Білоус. - К.: Наукова думка, 1999. - 211с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т.- К.:Укр. енциклопедія ім. М. П.Бажана, 1989-1993.
3. Екологічна енциклопедія: У 3-х т./Редколегія: А. В. Толстоухов (головний редактор) та ін.. – К.:ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008.
4. Крисиченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології/ В. С. Крисиченко. – К.: Заповіт, 1998.
5. Шищенко П.Г. Прикладна фізична географія /П. Г. Шищенко. – К.: Вища школа, 1988.
6. Фізико-географічне районування Української РСР. – К.: Вид-во Київ.ун-ту, 1968.

Методичне забезпечення

7. 1. Клименко В.Г. Фізична географія України: навчальний посібник для студентів-географів/ В.Г. Клименко, О. П. Фенько .- Харків, 2013.- 96 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Інформаційні ресурси

1. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
2. Фонд бібліотеки кафедри фізичної географії та картографії.

Інтернет-джерела

1. Національний атлас України. Електронна версія.
2. http://uk.wikipedia.org/wiki/Фізична_географія_України
3. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Геологічна+будова
4. <http://ukr-tur.narod.ru/fisgeo/fisukr/relefgeol/relgeolukr.htm>
5. http://moyaukraina.io.ua/s108585/korisni_kopalini_ukraeni
6. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Корисні+копалини+України
7. http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=12396&id_book=12389&id_parent=12398
8. <http://www.geograf.com.ua/>
9. https://geoknigi.com/book_view.php?id=456